

Kanan Makiya

Terroristerna är min skugga

Usama bin Ladens terrorister skapades i skuggan av min egen generations misslyckanden. I stället för en demokratisk anda bidrog vi till en offermentalitet där drömmarna alltid krossades av någon annan, oftast USA. Nu krävs ett jihad för vår egen räddning, skriver exilirakiern Kanan Makiya i en uppgörelse med den arabiska vänstern.

Omkring en vecka efter attentaten mot World Trade Center och Pentagon hade jag följande samtal med en vän vars namn jag lämnar därhän:

- Det kan inte ha varit araber, sa han.
- Det är klart det var araber. Läs listan över namnen. Titta på bilderna.
- Det finns ingen arab i världen som klarar att planlägga en operation som den här.

Min vän är själv arab. För många år sedan, som ung och arg, var han aktiv i al-Dawa, ett islamistiskt parti i Irak som under 1980-talet drev en underjordisk kampanj mot Saddam Hussein och Baath-partiet. Det var efter att all slags sekulär, nationalistisk, militär eller liberal opposition kollapsat. Han drevs till den islamistiska rörelsen av regimens förtyck. Vid den här tiden låg Irak i krig med den islamiska republiken i Iran och från mitten av 1980-talet och framåt hade de USA:s aktiva stöd. För min vän, då, var det naturligt, ja självklart, att koppla ihop de två sakerna – Saddams Husseins groteska brutalitet och USA:s politiska och militära stöd till hans regim. Efter att för femton år sedan ha jagats ut ur Irak drev han från land till land, som flykting utan fäste i världen. Hade han varit från Saudiarabien, eller råkat i händerna på någon radikal islamistisk sekt i Egypten under 1990-talet, kunde han mycket väl ha varit en av flygkaparna den 11 september.

Jag säger det inte för att döma min vän. Av en hel uppsjö skäl känner han ingen som helst samhörighet med de män som störtade sig in i World Trade Center och Pentagon. Jag skulle heller aldrig kalla hans kamp mot den irakiska regimen under 1980-talet för terrorism. Han talar inte närmare om vad exakt det var han gjorde, men jag har skäl att tro att han var med om att planera att döda Saddam Hussein och att han, när planen avslöjats, var en av få som lyckades fly över gränsen till Iran. Idag är han en lyckligt gift man, och om han hade kunnat höra mig säga att han hade kunnat vara en av 11 september-terroristerna hade han blivit rasande på mig.

Men det hat som tog sin boning i honom under 1980-talet är, precis som självmordspiloternas var, riktat mot USA. Han motiverar vreden med sin övertygelse, som han delar med en överväldigande majoritet av dagens irakier, om att den amerikanska regimen fullt avsiktligt lämnade den irakiske tyrannen kvar vid makten efter Gulkriget, för att istället införa sanktioner som straffar folket, men inte regimen. Vi grälar ofta om USA:s politik gentemot Irak. I

likhet med de flesta andra irakier, blir han svårt upprörd när jag förklarar att det där stämmer inte: USA vill inget hellre än att Hussein avsätts genom någon slags statskupp – det är bara det att de inte är beredda att ta det politiska ansvaret för att göra jobbet själva. De vill inte betala priset. Och de saknar dessutom tro på en strukturell förändring av det irakiska samhället, det vill säga de ser inga utsikter till att en statskupp skulle leda till en mer demokratisk regim än den vi ser idag. Min vän svarar med att säga att för de rikaste och mäktigaste länderna i världen hade det varit så enkelt som en blinkning att göra sig kvitt Saddam Hussein 1991, efter att de fraktat en halv miljon soldater över halva världen för att driva honom ut ur Kuwait. Han påminner dessutom om George Bush den äldres uppmaning till det irakiska folket att resa sig mot förtryckaren, och om hur brutalt han sedan vände folket ryggen när de gjorde som han sagt. Det är ungefär här mina argument tar slut och jag istället börjar gnälla över hur lite araberna förstår av beslutsstrukturen i Washington och om hur den amerikanska politiken fungerar, och så vidare, och så vidare.

Araber? Helt omöjligt.

Jag gör det här hypotetiska, påståendet om vem min vän kunde ha blivit för att jag vill peka på en rad viktiga punkter. För det första att vi måste kunna tänka oss de män som genomförde attentaten den 11 september – hur fruktansvärd deras gärning än är – som väldigt normala, till och med all dagliga, killar som vänt sig till terrorismen av skäl som det är viktigt att vi försöker förstå. De föddes inte till terrorister och deras religion innehåller ingenting som kan motivera våld som konfliktlösningsmetod. Jag menar naturligtvis inte att vi ska förlåta, inte heller att det finns något berättigande för vad de gjorde den 11 september – men vi måste försöka förstå sammanhangen, i hela dess vidd, om inte annat så för att desto effektivare förhindra att det händer igen.

Det andra skälet till att jag nämner min väns förnekande är att han långt ifrån är ensam om det. Än i dag vägrar många araber och muslimer acceptera att det var trosfränder, eller arabiska kamrater som genomförde attentaten. Förnekelsen är spontan, närapå självklar, precis som den djupt oroande men i Gulfstaterna och Egypten vida spridda övertygelsen om att det i själva verket var judar eller israeler och inte muslimer som genomförde attentaten.

Argumentet att det inte kan ha varit araber eftersom det inte finns några araber som skulle klara av att planera en operation som den här låter simpelt, ja naivt. Långt ifrån så. Om vi kunde veckla ut hela den kedja av omständigheter som skapat ett sådant tänkande – en långt ifrån enkel sak – är jag övertygad om att den skulle innefatta tendenser i arabisk politik som går decennier tillbaka. Notera den självförnekelse och känsla av underlägsenhet som ligger bakom påståendet att araber inte klarar av en så komplicerad uppgift som att planera och organisera en terrorhandling av den här dimensionen: Och därför måste det ha varit israeler. Dels för att de vill svärta ner "oss" inför omvärlden, dels för att israeler är ju, som alla vet, väldigt väldigt kompetenta. Men vad är det som pågår här egentligen? Är det bara det att min vän blivit så skrämdd av det inträffade att han lyder sin första instinkt att distansera sig själv från det? Det vore en förståelig och till och med positiv politisk impuls, om än fel i sak. Växer hans förnekande alltså ur en ångestladdad skam över att det faktiskt var araber och muslimer som tog livet av alla dessa människor? Det ska erkännas att dagen efter attentaten närde jag själv en innerlig önskan att flygkaparna skulle visa sig vara amerikanska extremister av Oklahombombaren Tim McVeighs typ. Eller finns det i min väns förnuftsvidriga förnekelse av fakta, kanske tillsammans med skamkänslor, också ett stänk av beundran för vad flygkaparna åstadkom?

Den arabiska offermyten

Vilka min väns skäl än är, är det lätt att se att de flesta araber och några muslimer än i dag saknar kraft och förmåga att ta till sig det som hände den 11 september. Lägg märke till att jag säger de flesta araber och några muslimer. Jag gör det för att vi inte ska låta George W Bush fokus på Afghanistan skymma att den 11 september är en produkt av just Mellanösterns moderna politiska historia och struktur, inte av den islamiska världen i sin helhet, vilket i och för sig bin Laden gärna skulle vilja få oss att tro. Inte någon av flygkaparna och ingen av al-Qaidas ledargestalter är afghan. Samtliga är araber som tagit med sig sina problem till detta olyckliga land. Arabvärlden hukar och duckar inför den största sociala utmaning de haft att ta sig an sedan det Osmanska imperiets sammanbrott, som om de inte ville begripa att det är de, araber och muslimer världen över, som inom överskådlig framtid kommer att få betala priset för de apokalyptiska angreppen på New York och Washington.

Priset kommer bli långt högre än bombraiderna över Afghanistan – möjligen följt av nya bomber över Irak – och razziorna mot äkta eller förmodade arabiska terrorister från Bostons och Hamburgs förorter till centrala Kairo och Karachi. Priset kommer heller inte betalas av offren för de förolämpningar och rasistiska angrepp som blev vardagsmat i hela västvärlden omedelbart efter den 11 september. Det kommer att betalas av alla de som i likhet med min vän reagerar på grundläggande fakta med att sjunka allt längre ner i förnekelse och mytologi, i känslan av att vara ett oskyldigt offer för de andras ondska, oavsett om det är USA:s, Israels, det ekonomiska systemets eller globaliseringens eller vadsomhelsts. Det är som om det inte längre spelar någon roll vem som pekas ut som ansvarig för eländet, bara det är någon annan.

Varför blev vi inte demokrater?

Den allmänna arabiska anti-amerikanism som Usama bin Laden rider på och manipulerar hämtar sin näring just ur offermentaliteten och vägran att uppfatta sig själv som ett ansvarigt politiskt subjekt. Det här är inte något nytt i Mellanöstern, bara den senaste versionen av en idé som har sitt ursprung i den sekulära, nationalistiska generation av intellektuella som tog form efter 1967 års krig mellan Israel och arabvärlden. Det vill säga min egen generation. På den tiden bar den flera ansikten: anti-imperialism, antisionism, arabisk socialism, panarabism. Vad man än må säga om de olika -ismerna tog de åtminstone sin utgångspunkt i faktiska problem och verkliga orättvisor.

Bland de mer uppenbara står givetvis den oerhörda orättvisa som drabbade miljoner palestinier som fräntogs sina hem och sitt land efter staten Israels bildande i en särställning. Men arabiska nationalister och "anti-imperialister" (av vilka jag var en) använde inte den energi som kränkningen utlöste till att bygga upp ett fungerande civilsamhälle med kraft att framgångsrikt strida för medborgerliga rättigheter i opposition mot de tyranniska regimerna i regionen – så som var fallet i Latinamerika under 1980-talet. I många av de latinamerikanska länderna lades grunden till en demokratisk utveckling under 1980-talet. Något sådant hände aldrig i Mellanöstern. Varför?

Kan en av orsakerna vara att vi araber, till skillnad från latinamerikanerna, satt fast i en "nationell fråga", i en situation där ett helt folks rätt till självbestämmande fullständigt ignorerades i såväl teori som praktik? Säkert är det en del av förklaringen. Men det är också en förklaring som snabbt kan förvandlas till en ursäkt. Faktum kvarstår att min generation inte förmådde

driva, eller till och med negligerade, frågan om individuella medborgerliga rättigheter. Istället lämnades fältet öppet för det slags konspiratoriska historiesyn som spridits av Saddam Husseins eller Hafiz al-Assads tyranniska regimer, en historiesyn som skyller allt ont som drabbar oss på Den stora Satan, USA, eller Den lilla Satan, Israel.

Den destruktiva följeslagaren till en dylik världsbild blev den defaitistiska uppfattningen att "vi araber" inte hade någon, eller åtminstone mycket liten, möjlighet att påverka den omvärld som var så fruktansvärt orättvis mot oss. Allt fler i arabvärlden började se på sig själva som eviga offer för de andras illvilja, fastnaglade i en sisyfoskamp mot en satanisk och absolut orättvisa. Borta var tron på oss själva som självständiga politiska aktörer med förmåga att sätta upp egna mål och arbeta för deras förverkligande.

Antiamerikanismen är en offerideologi

Förvisso är araber inte ensamma om att vilja krypa in under den bekväma offermanteln. I lika hög grad som den moderna palestinska identiteten formats av Israels skoningslösa ockupation har den moderna israeliska identiteten formats av Förintelsen. Likheten mellan folken i det här avseendet (det finns flera) har skapat en lika komplex som olöslig konflikt om vem som egentligen är mesta stackars offret, en konflikt som allvarligt underminerar varje försök till försoning och kompromisser mellan folken. Känslan är dessutom inte unik för israeler och palestinier utan präglar i stort sett varje folkgrupp i Mellanöstern (kurder, armenier, kaldeiska kristna, turkmener, shiiter, sunniter). Det är inte lätt att mäkla fred mellan folkgrupper som mer än allt annat tävlar om vem som har lidit mest och vem det är mest synd om.

I arabvärlden har offermentaliteten, i synnerhet efter Israels lika överlägsna som oväntade seger i sexdagarskriget 1967, blivit till det nav som all politik och kultur tycks kretsa kring. Det är på dess grund som Saddam Hussein och Hafiz al-Assad byggt sina respektive tyrannier i Irak och Syrien. De sekulära nationalisternas mordiska anti-amerikanism plockades snabbt upp av de religiösa rörelser som väntade på och snart skulle få sin renässans. 1979 var tiden inne. Kampen mot shahen förenade sig med hatet mot USA och antiamerikanismen blev en av drivkrafterna bakom revolutionen i Iran. Framgången lyfte snabbt upp antiamerikanismen till den ideologiska doktrinen framför andra i den islamistiska rörelsen från Algeriet till Pakistan.

Varje politik som växer ur en känsla av offerskap kommer i någon mån att vara oförsonlig. I arabvärlden blåses denna oförsonlighet (som de delar med till exempel israelerna) under av de ständiga nederlagen. Arabvärlden är en mosaik av kollapsade ekonomier och massarbetslöshet övervakad av allt mer repressiva regimer. En värld som förlorat krig efter krig med Israel, som slitits i stycken av statskupper, ockupationer, intifador, krig och inbördeskrig – inbördeskrig som bara i det lilla Libanon dödade 140 000 personer, skadade 400 000 och förvandlade var tredje invånare till flykting. I det åtta år långa kriget mellan Iran och Irak dog fler människor än i samtliga krig mellan Israel och arabvärlden tillsammans. Konsekvenserna för de båda länderna kan mycket väl jämföras med de effekter som Första världskriget fick i europeiska länder som Tyskland och Frankrike.

Det fruktansvärda lidanden som är vardag för människor i dagens Irak, efter två krig och tio år av sanktioner, är bara ett exempel i en ocean av misär. På varje punkt – ekonomiskt, politiskt och socialt – har situationen blivit oändligt mycket värre i arabvärlden under det decennium som följde på Gulfkriget. När

man betraktar bin Ladens inträde på Mellanösterns politiska arena under 1990-talet mot denna bakgrund är det omöjligt att inte tänka på Hitlers uppstigande i det Tyskland som ruinerats av och efter det Första världskriget. Den genomsnittlige palestinierns ekonomiska situation är ojämförligt mycket sämre idag än den var när fredsprocessen inleddes. Få saker symboliserar graden av misär bättre än det faktum att Saddam Hussein sitter kvar vid makten i Irak. Utan möjlighet att sträcka sin makt över det egna landets gränser, förvisso, men å andra sidan med fria händer, att göra som han vill med de egna medborgarna. En fullmakt och frihet han fått av en hycklande omvärld som står passiv vid sidan av och tittar på. Undra på att min vän, som otaliga andra irakier, är bitter och hatisk.

Raden av krig, revolutioner, ockupationer, etniska rensningar, intifador och inbördeskrig under de senaste trettiofem åren, tillsammans med känslan av att vara ett evigt offer för de andras ondska blandas till en bitter, explosiv, dödlig brygd. Den kokade över 1990, och Irak ockuperade Kuwait. Den 11 september 2001 gjorde den det igen.

Misslyckandet födde terrorismen

Nu är det förstås inte bara system och institutioner, arméer och stater som bör göras ansvariga för tillståndet i arabvärlden. Kanske är det största misslyckandet intellektuellt. Det var ett intelligentians haveri när personer som jag själv, det vill säga författare, professorer, konstnärer, journalister och så vidare, med något enstaka undantag, inte förmådde ta sitt intellektuella ansvar och hålla huvudet kallt i stridens hetta under 1970-talet. De förmådde inte ens bemöta sina regimers vildaste och mest paranoida fantasier. Snarare hände det att de gav dem sitt stöd som propagandister för politiska partier eller väpnade grupper, eller, på ett mer allmänt plan, genom att vägra bryta sig ur det nationalistiska paradigmet.

Istället fungerade vi som formades politiskt av sexdagarskriget 1967 som ett slags påpiskare, som ständigt kritiserade våra respektive regimer för att inte vara tillräckligt antisionistiska, inte tillräckligt antiimperialistiska. Vad vi inte tog itu med var det hårda arbetet med att bygga ett modernt, rättighetsgrundat politiskt system inifrån eller utifrån just dessa regimer, ett politiskt system som skulle ha kunnat läggas till grund också för en ekonomisk utveckling i regionen. Är det då att undra på att unga medelklassmän som Muhammad Atta och Ziad al-Jarrah – två av de piloter som styrde flygplanen in i World Trade Center – utan sekulära, demokratiska alternativ och utan annan luft att andas än denna självömkande offerretorik, dras mot ständigt allt radikalare rörelser och i slutändan terroristiska handlingar för att på något sätt komma åt så djupt demoniserade fienden?

Atta och al-Jarrah växte upp med – på plats, inte i västerländsk exil – de praktiska konsekvenserna av min egen generations drömmar och hopp. Av min generations stora misslyckande. Vi själva sålde oss antingen till våra hemvävda autokratier, eller packade våra väskor och drog – för att exempelvis förvandla London till Mellanösterns nya kulturella centrum med sina fem arabiskspråkiga dagstidningar. Men den generation som kom efter oss blev kvar. Det var de som offrades i kriget, det var de som träffades av kulorna, och därmed fick de, på många sätt, ta konsekvenserna av min generations misslyckande, betala det pris vi själva inte ville betala, eller var lyckliga nog att slippa betala.

Allt utom islam var bankrutt

Ziad al-Jarrah föddes 1975, samma år som inbördeskriget i Libanon bröt ut. Jag är 26 år äldre än honom och hade redan ägnat årtal åt att slita mitt hår i förtvivlan över Palestinafrågan. Hans föräldrar hävdar att han under sin uppväxt var skyddad från inbördeskrigets konsekvenser, vilket är svårt att förstå om det över huvud taget var möjligt i 1980-talets Libanon. Vad hans ömma föräldrar rimligen kan ha menat var att han aldrig behövde komma i direktkontakt med dess mest fruktansvärda fasor. De valde att sätta honom i en från konflikten förhållandevis skyddad miljö, i en kristen skola i Beirut. Själv gick jag i en amerikansk skola i Bagdad, ett katolskt gymnasium med 75% muslimska elever. En avgörande skillnad mellan våra respektive skolgångar var dock att när al-Jarrah växte upp var alla de "ismer" som min generation bekände sig till – arabismen, socialismen, Marxismen – döda. Han hade deras misslyckanden i blodet. Han kanske inte teoretiserade om dem, han kanske inte ens fullt ut accepterade dem som misslyckaden, men att växa upp och se hur Beiruts gator tas över av Kalashnikovviftande unga män som kräver "beskyddarpengar" från vanligt hederligt folk i namn av dessa fina "ismer" lär en allvarlig, välmenande och förmodligen mycket moralisk ung man något som ingen bok eller djupsinnig intellektuell analys i världen skulle kunna lära honom. Hängivna och samvetsgranna unga män och kvinnor lär sig av sådana erfarenheter, utan att de nödvändigtvis förstår att de gör det, och börjar omedelbart se sig om efter alternativ.

Det fanns en "ism" som ännu var oprövad och ännu inte gjort moralisk bankrutt: Politisk islam. När vaknade al-Jarrahs sympati för den nya och i kölvattnet av den framgångsrika iranska revolutionen så snabbt växande islamistiska ideologin? Det vet vi inte. Vad vi vet är att han flyttade till Hamburg i mitten av 1990-talet, möjligen ditskickad av föräldrarna för att avsluta sina universitetsstudier. Vi vet också att något avgörande hände med honom där. Vill vi spekulera kan vi tänka oss att han där för första gången kom i kontakt med den islamistiska utopi som lovade att vända allt falskt till sanning och all orätt till rätt. På jakt efter svar, efter något att tro på, efter trygghet mitt i kaoset, hittade al-Jarrah den islamistiska cellen i Hamburg, som snabbt knöt honom till sig. Förmodligen gick han igenom en tid av tvivel och tillvänjning till den sekteristiska atmosfären i sin nya omgivning. Uttalanden av hans tyska flickvän och familjen i Libanon tyder på en förändring i attityd och beteende – typiskt för unga människor som dras in i sekter.

Al-Jarrah deltog med största säkerhet inte i det libanesiska inbördeskrigets slakt (vilket faktiskt var vad det handlade om, även om vi alltför ofta får höra om det i den förskönande omskrivningen "väpnad kamp") under sina tonår. Det var det hans chockade föräldrar försökte säga till journalisterna som belägrade deras hem efter den 11 september. Men han kan omöjligt ha undkommit krigets nedbrytande effekter. Gissningsvis fanns det ingenting kvar att tro på för honom, inget som inte redan prövats och korruperats på gatorna i Kairo, Beirut, Ramallah eller Bagdad. Ingenting, det vill säga, utom tron på Den heliga saken – vilket i politiska sammanhang normalt händer med den som förlorat all tro på sin egen kraft och förmåga.

Elitens söner gör uppror

Det är slående att det jag hittills har sagt är giltigt för de libaneser som förutom det fruktansvärda inbördeskriget tvingats genomleva en israelisk ockupation, palestinierna på Västbanken och Gazaremsan, de irakier som tvingas leva under en tyrann som de skyller USA för att ha räddat, men det stämmer inte alls in på personer som Usama bin Laden eller hans högra hand, Ayman al-Zawahiry. Saudiarabien har aldrig varit ockuperat eller koloniserat av

någon främmande makt och dess invånare har bland de högsta inkomsterna per capita utanför västvärlden. Usama bin Laden återvände inte till Saudiarabien från Afghanistan 1989 som ett offer eller som en förlorare. Tvärtom kom han tillbaka som något av en hjälte, som en person som varit med att besegra supermakten Sovjetunionen.

Till skillnad från den generation som formades politiskt av det arabisk–israeliska kriget 1967 är bin Ladens vrede heller inte riktad mot Israel, utan mot den post–Osmanska ordningen överhuvudtaget. Hans engagemang i det palestinska folkets öde är mindre övertygande än till och med Saddam Husseins. Nämner han det i sina tal är det på sin höjd i förbifarten. Hur är det möjligt att förklara det faktum att en terroristallians under ledning av en sådan person under 1990–talet plötsligt vandrar in i den arabiska politikens centrum?

Jag menar att vi har att göra med något helt nytt i arabisk politik, något som möjligen är besläktat med det som hände i Ryssland under andra halvan av 1800–talet när en revolutionär nihilistisk rörelse – skildrad av Dostojevskij i *Onda andar* – växte sig stark. Bin Ladens och hans likars revolt är, precis som huvudpersonernas i *Onda andar*, sönerns totala och nihilistiska uppror mot de fäder som gjorde kompromisserna och skrev under de smutsiga avtal som ligger till grund för de fullständigt misslyckade statsbildningar vi än i dag dras med i Mellanöstern. Bin Ladens högra hand Ayman al–Zawahirys farfars bror var Arabförbundets förste generalsekreterare med makt att påverka händelseutvecklingen under och omedelbart efter Osmanska rikets sammanbrott. Bin Ladens far tillhör den kopiöst förmögna generation saudier som (i hans fall bokstavigt talat) byggde upp det moderna Saudiarabien. De föddes in i den traditionella makteliten. Det är personer med en helt annan bakgrund än det hittillsvarande arabiska ledargarnityret. Palestinas Yassir Arafat, Iraks Saddam Hussein, Libyens Moammar Qaddafi och Syriens Hafez al–Assad växte alla upp under knappa eller rent av fattiga omständigheter i perifera byar eller småstäder och nådde sin maktposition via politiska partier eller statliga institutioner som armén eller säkerhetspolisen.

Den saudiarabiska sekterismen

Om det nu inte är Israel–Palestinakonflikten, vad är det då som driver den radikala islamistiska rörelsen? I ett uttalande efter Bill Clintons lika misslyckade som meningslösa missilattack på al–Qaidas militära träningsläger i Afghanistan 1998 – det berömda tal där han uppmanar muslimer världen över att mörda amerikaner, urskillningslöst – lade bin Laden framför allt vikt vid det faktum att den saudiarabiska regimen låtit icke–muslimer, alltså amerikanska soldater, "förorena" den mark som profeten Muhammed en gång beträtt. Samma ordval använde han i sitt videospelade tal i oktober, efter attackerna på World Trade Center.

Den psykopolitiska tankestrukturen hos en person som uppfattar några amerikanska soldaters närvaro på den arabiska halvön som hemskare än allt annat som hänt runt om honom i arabvärlden under de senaste trettio åren är vida skild från den desperata självmordsbombarens på Västbanken eller Gazaremsan, han som imploderat psykiskt och spränger sig fysiskt därför att han inte längre har något kvar att förlora. Det är också av vad jag förstås ett helt nytt fenomen i det moderna Mellanöstern, något vi inte har sett tidigare. Bin Ladens utpekande av USA som syndabock och roten till allt ont är givetvis inte något nytt. Det knyter tvärtom direkt an till den offerretorik som varit regel alltsedan kriget med Israel 1967. Men bin Ladens tankevärld, sättet han motiverar sina handlingar på, hans upprepade tal om "renhet" och "förening"

av arabisk mark, det är besynnerligt, något nytt och i behov av förklaring.

Koncentrationen på "renhet" är typiskt för Wahhabismen, en väckelserörelse instiftad av en fanatisk reformist, Muhammad ibn al-Wahhab (1703–1787), som ingick en politisk–religiös koalition med de stamledare som så småningom kom att skapa den Saudiarabiska dynastin och det moderna Saudiarabien. Riktningen fullständigt okänd och främmande för folk i Pakistan, Afghanistan och alla andra länder bortom den arabiska halvön åtminstone tills de saudiska oljemiljarderna började sippra ut, och med dem den wahhabistiska tron. I sin ursprungliga form är denna puritanska, bildstormande sekt så extrem att den betraktar alla icke–muslimer – och icke–wahhabistiska muslimer som jag, för den delen – som "orena". Usama bin Laden växte inte bara upp inom den här renhetsfixerade ideologin, han vände den mot sin egen regim när den bröt mot sina egna, grundläggande principer under Gulfkriget.

Med hjälp av det inflytande över den muslimska världen som den saudiska regimen har vunnit genom såväl sina oljepengar som det politiska stödet från USA har den lyckats sprida wahhabismens reaktionära, ärkekonservativa version av islam över världen, såväl till de muslimska länderna som till västvärlden. Miljarder av dollar ur den saudiska statskassan pumpas årligen in i koranskolor och moskéer världen över i utbyte mot stöd för den mycket speciella tolkning av islam som wahhabismen står för. Det är dessa pengar, och inte bin Ladens omtalade förmögenhet, som direkt och indirekt har finansierat al–Qaidas militära uppbyggnad i det krigshärjade Afghanistan.

Men fortfarande saknas en länk i den kedja av händelser som kan förklara bin Ladens väg till sin radikala jihad–ideologi via den wahhabistiska trosinriktning han växte upp med och de militära erfarenheter han gjorde i Afghanistan under kriget mot Sovjetunionen på 1980–talet. Den avgörande händelsen, den mylla ur vilken terrorattackerna den 11 september stiger, är FN–alliansens och USA:s krig mot Irak 1990–1991. Nu är jag inte ute efter någon enkel förklaring, någon enskild historisk oförrätt som ensam förmår förklara händelserna den 11 september. Någon sådan finns inte. Ändå måste vi uppmärksamma det faktum att så många av de trådar vi nystar i leder ner till västalliansens krig mot Saddam Hussein. Eller snarare till det oansvariga sätt det aldrig avslutades på, hur det irakiska folket lämnades kvar att lida och svälta under inhemskt tyranni och omvärldens sanktionspolitik. Den palestinska frågan, som är så grundläggande för tillståndet i hela regionen, är bara en av alla de trådar som leder tillbaka till Gulfkrisen. Dessutom: Av det vi lyckats få fram av information om människan bin Laden kan vi sluta oss till att händelserna 1990–1991 var en vändpunkt också för honom.

Kort efter att han återvände till Saudiarabien från Afghanistan invaderade Saddam Hussein Kuwait. Bin Ladens reaktion var intressant: Han vände sig direkt till den saudiska maktelit han själv fötts in i med ett konkret erbjudande. Under hans ledning skulle den arabiska armé som stridit i Afghanistan driva ut Saddam ur Kuwait. För de arabiska afghanistankrigarna, härdade i strider mot den sovjetiska Röda armén, skulle de irakiska soldaterna – som överhuvudtaget inte förstod vad de hade i Kuwait att göra – vara en enkel match, måste bin Laden ha argumenterat. Svaret blev nej. Saudierna föredrog att istället låta USA göra jobbet åt dem, givetvis mot full ekonomisk kompensation. Och USA, vana som de är att låta sin Mellanösternpolitik styras den slags "stabilitet" som diktaturer som den Saudiarabiska kan erbjuda, var inte sena att anta erbjudandet.

Bin Laden ville befria Kuwait

Så här i backspegeln kan det vara värt att undersöka bin Ladens ställningstagande lite närmare. För det första var det i allra högsta grad ovanligt. Ovanligt därför att det var mycket få araber som ansåg att araber borde gå i krig med araber och om nödvändigt dö i tusental för att driva ut irakierna från Kuwait. I själva verket känner jag bara till två: bin Laden och undertecknad. En av de mest chockerande insikter jag tvingats till efter den 11 september är just den att i denna för arabisk politik så avgörande fråga hade Usama bin Laden och jag, från varsin sida av det politiska spektrumet, samma – i arabvärlden extremt impopulära – uppfattning såväl om den irakiska invasionens betydelse som om vad som borde göras åt den.

Mitt ställningstagande kom ur de slutsatser jag dragit under arbetet med min bok om den irakiska regimen, *Republic of Fear*, publicerad året innan. Palestinska, libanesiska eller jordanska intellektuella å andra sidan var – fullt förståeligt – framför allt koncentrerade på Israel och israelisk politik. De kände sig inte hotade av Iraks ockupation på det sätt som kuwaitier eller de irakier som redan levde under Saddam Husseins tyranni gjorde. Iraks hemvävda tyrann intog inte någon central person i deras värld. Möjligen tillät de sig till och med tanken att Iraks så överskattade militära styrka kunde ha en dämpande effekt på den israeliska arrogansen och tvinga Israel till eftergifter de annars aldrig skulle ha gjort. Några hävdade att Kuwait, ett land som skapats i det enda syftet att tillfredsställa oljebolagens profitintressen, inte var värt att gå i krig för. De mer teknokratiskt orienterade föreställde sig att Arabförbundet skulle kunna förmå Saddam Hussein att självmant dra sig ur Kuwait. De hävdade senare att den enda orsaken till att de förhandlingar som föregick FN-alliansens militära angrepp bröt samman var den amerikanska halsstarrigheten och redan fattade beslut att gå i krig, oavsett vad. I USA har bland andra Noam Chomsky framfört liknande åsikter.

Saddam Hussein hade räknat med den här typen av resonemang och med en psykologiskt redan besegrad omvärlds tysta medgivande. Han hade inte en tanke på att dra sig ur Kuwait, eftersom han inte kunde föreställa sig att någon skulle våga försöka att tvinga honom ut med våld. Och vem kunde ha förutsett den koalition som George Bush senior lyckades sätta samman 1990 – under ledning av det USA som Hussein så väl visste hade blivit slaget i grunden i Vietnam, svårt förnedrat i Iran, med en marinkår som hals över huvud flydde fältet efter en enda effektiv bilbomb i Libanon? I Saddam Husseins ögon var USA en svag och obeslutsam aktör på den världspolitiska arenan, därför satsade han på att de skulle förbli överksamma även i Kuwaitfrågan.

Han hade fel om USA, men rätt i fråga om arabländerna. När väl kriget inletts i januari 1991 och det stod klart att de arabiska arméerna bara var där för syns skull, inte för att ta aktiv del i operationen ändrade jag åsikt och vädjade till alliansen att fullfölja angreppet, befria irakierna från Saddam Hussein och öppna vägen för en demokratisk utveckling i Mellanöstern. Bin Laden ändrade också uppfattning, men i motsatt riktning. Han vände sin vrede mot det USA som lyckats manipulera den saudiska regimen till den grad att den i bin Ladens ögon reducerat sig själv till USA:s lydiga nickedocka. Men sättet han nådde fram till den på måste skiljas från själva den idé han formulerar om en apokalyptisk kamp mellan det "sanna" islam – som han själv anser sig företräda – och den västerländska civilisationen. När det gäller hans bruk, eller snarare missbruk, av Koranen för det han ser som en kamp mellan civilisationer finns inte plats att gå in närmare på här. Jag får nöja mig med att säga att hans bruk av Koranen är ungefär lika normal inom islam som det vore

normalt för en troende jude att använda berättelsen om Sodom och Gomorra som motiv för ett totalt kärnvapenangrepp på New York.

Det går inte att föra en förnuftig dialog med en rörelse som rör sig med en så fullständigt perverterad läsning av en text. Bara försöket att göra det skulle lyfta 11 september-terroristernas projekt till en intellektuell och moralisk nivå där det inte hör hemma och grumla den gräns som skiljer terroristgrupper av al-Qaidas typ från miljonerna av vanliga muslimer och araber runt om i världen. Man måste skilja mellan al-Qaidas föreställningsvärld och den anti-amerikanska kultur i Mellanöstern som bin Laden exploaterar för att nå ut med sitt budskap. I det förra fallet handlar det om en pervers verklighetsförvrängning som det är omöjligt att resonera med, i det senare om en formlös, men icke desto mindre verklig, känsla som har sin grund i desperata och extrema livsvillkor präglade av hopplöshet, nederlag, ockupation och – i Iraks fall – ett totalt socialt sönderfall.

Ett jihad för vår räddning

Lika lite som de ryska nihilisternas kommer bin Ladens apokalyptiska vision bli verklighet. Något tvivel om att han skulle komma att besegras har aldrig funnits. Den avgörande frågan nu är vad hans försvinnande kommer att betyda för den värld som banade väg för honom.

Att som några araber och muslimer (i sällskap med ett icke föraktligt antal västerländska debattörer) kräva att "amerikanerna måste fråga sig varför de är så hatade runt om i världen" är att nicka förstående och ge legitimitet, hur lite man än tror att det är det man gör, åt politiska projekt av bin Ladens märke. Logiken bakom ett sådant resonemang är jämförbar med den "koppling" Saddam Hussein försökte göra 1990, när han ville få arabvärlden att tro att han hade ockuperat Kuwait i syfte att befria Palestina. Möjligen är skillnaden den att om argumentet var intellektuellt tomt då, är det tusenfalt tommare nu. Värre än så, det är ett tecken på moralisk bankrutt, för att inte tala om att det är kontraproduktivt.

Det här handlar inte om islam och dess förhållande till västerlandet. Det verkliga problemet är det hopplösa politiska, sociala och ekonomiska tillstånd som i synnerhet den arabiska delen av den muslimska världen befinner sig i. Aziz Ali, som är Iraks motsvarighet till Bob Dylan, skrev en sång på 1930-talet i vilken en versrad lyder *Da' illi beena, minna we feena*, "den sjukdom vi bär kommer från oss och ur oss". Aziz Ali hade det klart för sig. Mot en sådan fiende kommer George W Bushs "krig mot terrorismen" inte åstadkomma mycket av bestående värde. Vad som nu måste göras måste vi göra själva. Muslimer och araber, inte amerikaner, måste ställa sig i frontlinjen i ett nytt slags krig, ett krig värt att utkämpa *för vår egen räddning och våra egna själar*. Det är precis det, skulle somliga muslimska lärde hävda, vad som menas med *jihad*, ett ord som kidnappats av terrorister, självmordsbombare och alla dem som applåderar eller ursäktar deras verksamhet. Den tunga civilisatoriska uppgift som det nu ligger på varje arabs och varje muslims ansvar att ta itu med, var de än befinner sig i världen, är att slutgiltigt driva ut och förintä allt vad bin Laden och hans gelikar har gjort och sagt och förstört i hela islams och i varje arabs namn.

Contribution by Arena
© Arena
© eurozine